

TOPONIMLAR TIL LUG'AT TARKIBIDAGI O'ZIGA XOS QATLAM SIFATIDA

Akbarova Dildora Axtamjon qizi

Toshkent to'qimachilik va yengil sanoat institute
mustaqil tadqiqotchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18028832>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25- sentabr 2025 yil
Ma'qullandi: 28- sentabr 2025 yil
Nashr qilindi: 30- sentabr 2025 yil

KEYWORDS

*toponim, onomastika,
toponimika, geografik nomlar,
lingvistik motivatsiya,
ekstralingvistik motivatsiya,
leksik qatlam.*

ABSTRACT

Mazkur maqolada toponimlarning til lug'at tarkibidagi o'rni, ularning onomastik leksik qatlam sifatidagi xususiyatlari hamda lingvistik va ekstralingvistik jihatlari yoritilgan. Toponimlarning kelib chiqishi, shakllanishi, semantik va strukturaviy tasnifi masalalari yetakchi tilshunos olimlar qarashlari asosida tahlil qilinadi. Shuningdek, toponimikaning fanlararo xususiyati, geografiya, tarix va tilshunoslik bilan uzviy bog'liqligi asoslab beriladi. Maqolada toponimlarning til tizimidagi ahamiyati, ularning nominativ, identifikatsion va madaniy-informatsion funksiyalari ilmiy asosda yoritilgan.

Tilning lug'at tarkibi turli qatlamlardan tashkil topgan bo'lib, ularning har biri til taraqqiyotida muhim o'rin egallaydi. Shunday qatlamlardan biri onomastik leksika bo'lib, uning tarkibida toponimlar alohida ahamiyatga ega. Toponimlar nafaqat geografik obyektlarni nomlash vositasi, balki xalqning tarixiy xotirasi, madaniyati, dunyoqarashi va til rivojining aksidir. Shu bois toponimlarni lingvistik jihatdan o'rganish hozirgi tilshunoslikning dolzarb masalalaridan biridir.

Toponim tushunchasi va uning ilmiy talqini

Toponim atamasi yunoncha *topos* - "joy" va *onoma* - "nom" so'zlaridan kelib chiqqan bo'lib, joy nomi degan ma'noni anglatadi. Izohli lug'atlarda toponim "alohida geografik obyektning (aholi punkti, daryo, tog', hudud) xos nomi" sifatida talqin qilinadi. Akademik L.V. Shcherba toponimlarni mustaqil leksik birlik sifatida baholab, ularni umumiy otlardan keskin farqlash bilan birga, lug'at tarkibidan chiqarib tashlash mumkin emasligini ta'kidlaydi.

N.V. Podolskaya toponimlarni obyektни individuallashtirish va identifikatsiya qilish vazifasini bajaruvchi nomlar sifatida izohlaydi. Bu esa toponimlarning asosiy funksiyasi nominativlik bilan birga farqlovchilik xususiyatiga ham ega ekanligini ko'rsatadi.

Toponimika - fanlararo soha

Toponimlar leksikologiyaning alohida bo'limi - toponimika tomonidan o'rganiladi. Toponimika joy nomlarining kelib chiqishi, semantikasi, rivoji, imlosi va talaffuzini tadqiq etuvchi fan bo'lib, u geografiya, tarix va tilshunoslik fanlari tutashuvida shakllangan. O.A.

Leonovich toponimikani chegaralararo fan sifatida baholaydi. V.A. Nikonov esa geografik nomlarni tarixni tiklashda bebaho manba deb hisoblaydi.

Toponimlarning lingvistik xususiyatlari

Toponimlar til tizimida muayyan lisoniy qonuniyatlar asosida shakllanadi. Ular soʻz yasash modellari, morfologik tuzilma va semantik motivatsiya asosida yuzaga keladi. Toponimik nomlarning milliy oʻziga xosligi ularning tarixiy, tabiiy va madaniy omillar bilan uzviy bogʻliqligi bilan belgilanadi.

Lingvistik va ekstralingvistik motivatsiya asosida shakllangan norasmiy toponimlar (taxalluslar) shahar nomlarining qisqartirilishi, fonetik oʻzgarishi yoki baholovchi komponentlar qoʻshilishi orqali hosil boʻladi. Masalan, *NYC*, *The Big Apple*, *City of Angels* kabi nomlar buni yaqqol koʻrsatadi.

Toponimlarning tasnifi

Toponimlar kelib chiqishi, semantikasi, strukturasi va obyekt turiga koʻra turlicha tasniflanadi. A.V. Superanskaya tasnifiga koʻra, toponimlar quyidagi asosiy guruhlarga ajratiladi:

- **Gidronimlar** (daryo, koʻl, dengiz nomlari),
- **Oronimlar** (togʻ, tepalik nomlari),
- **Xoronimlar** (mintaqa, davlat nomlari),
- **Oikonimlar** (aholi punktlari nomlari),
- **Urbanonimlar** (shahar ichki obyektlari nomlari),
- **Mikrotoponimlar va makrotoponimlar.**

Y.I. Avlakulov toponimik strukturalarni oʻrganishda lingvistik prinsip ustuvor boʻlishi kerakligini taʼkidlaydi. V.A. Juchkevich esa etimologik, geografik va semantik mezonlar asosida tasniflashni taklif etadi.

Xulosa

Toponimlar til lugʻat tarkibining oʻziga xos va murakkab qatlamini tashkil etadi. Ular til, tarix va geografiyaning uzviy bogʻliqligini aks ettiruvchi muhim lingvistik birliklardir. Toponimlarni bir xil mezon asosida tasniflash imkonsiz boʻlib, ularni oʻrganishda koʻp yondashuvli metodologiya talab etiladi. Shu jihatdan, toponimika zamonaviy tilshunoslikda muhim ilmiy ahamiyatga ega boʻlgan istiqbolli soha hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Шчерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность. – Л.: Наука, 1974.
2. Подольская Н.В. Словарь русской ономастической терминологии. – М.: Наука, 1988.
3. Суперанская А.В. Общая теория имени собственного. – М.: Наука, 1973.
4. Никонов В.А. Введение в топонимику. – М.: Наука, 1965.
5. Леонович О.А. Топонимика как междисциплинарная наука. – М., 2002.
6. Жучкевич В.А. Общая топонимика. – Минск, 1980.
7. Авлакулов Й.И. Ўзбек тилининг ономастик кўлами. – Тошкент, 2010.